

Oud-docent Leo Swartsenburg schrijft lesboek 'Tot op de bodem'

Streekgeschiedenis naar de klas brengen

INTERVIEW

Leo Swartsenburg schreef het lesboek 'Tot op de bodem'. Foto Marcel Molle

Tjarda Kuyt

Wist je dat de Zaanstreek al bewoond werd in de Romeinse Tijd? Een typisch voorbeeld van hoe regionale kennis terug kan komen in het voortgezet onderwijs, vindt Leo Swartsenburg (69). Hij schreef 'Tot op de bodem', een lesboek over aardrijkskunde en geschiedenis, toegespitst op de Zaanstreek.

ZAANDAM Als hij iets over bodems wilde uitleggen, nam de docent zijn leerlingen mee naar de Westzanerdijk. Kijk je richting het Noordzeekanaal, dan zie je kleigrond. En aan de andere kant zie je veengrond. „Lessen worden een stuk leuker als je leert over de plaats waar je naar school gaat”, zegt Leo Swartsenburg.

Hij gaf 42 jaar les op het Zaanlands Lyceum, maar is inmiddels vier jaar met pensioen. Dat weerhield Swartsenburg er niet van iets nieuws te proberen.

Hij zag begin dit jaar dat Zaanstad vanwege het vijftigjarig jubileum subsidies verstrekte voor allerlei projecten. „Ik miste nog steeds een lesboek over de Zaanstreek. Veel aardrijkskunde- en biologiedocenten willen iets doen met hun eigen omgeving. Daar wilde ik iets in betekenen, want ik ben nog steeds enthousiast over mijn vak. Ik legde het

plan voor aan wethouder Natasja Groothuismink en zij zag het plan zitten. Een eigen boek over de regio Zaanstreek is uniek in Nederland.”

Lesprogramma

Het eindresultaat ligt op de eettafel. 'Tot op de bodem' is een lesboek van 54 pagina's, inclusief huiswerkopdrachten, voor tweede- en derdeklassers in het voortgezet onderwijs. Het is een typisch voorbeeld van 'omgevingsonderwijs', waarbij lessen met uitjes en opdrachten in de eigen omgeving worden ingevuld. „In het boek behandel ik vijftig begrippen die ook voorkomen in het reguliere lesprogramma, zoals verstedelijking, industrialisatie en inpoldering. Dus de lesstof uit het boek is goed toepasbaar.”

Swartsenburg heeft omgevingsonderwijs altijd omarmd. Als het om beschermde natuurgebieden ging, pakte hij een manifest erbij van natuurvereniging Kontakt Milieubeheer Zaanstreek (KMZ): 'Het leefplan voor de Zaanstreek'. In de jaren zestig wilden Zaanse gemeenten namelijk de petrochemische industrie (bewerken van aardolie, red.) flink uitbreiden en daar verzette KMZ zich fel tegen.

„Nauerna en delen van Westzaan en Assendelft zouden tegen de vlakte gaan voor woningbouw en industrieterreinen. Het waren waanzinnige plannen voor die tijd, maar KMZ wilde dat weidevogel- en natuurgebieden ongeschonden bleven. Het plan is uiteindelijk afgeschoten door de provincie.”

Dat verhaal deelde hij ook met zijn klas. „In dat manifest stonden weer leuke dingen over de ondergrond en bebouwingsgeschiedenis.”

Elfhonderd molens

De Zaanstreek mag van de oud-docent meer aandacht krijgen in het lesprogramma van middelbare scholen in de regio. Neem de unieke hoeveelheid molens, waarmee de Zaanse Schans jaarlijks miljoenen toeristen trekt. „Er is ontzettend veel te vertellen over de Zaanstreek. Over hoe de industrialisatie hier is opgekomen. Op het hoogtepunt stonden hier elfhonderd molens, een hoeveelheid die je nergens anders zag. Bovendien is het typisch dat Zaankanters ondanks de slappe veenbodem bleven doorbouwen.”

De molens produceerden onder meer verfstoffen en lijnzaadolie. Belangrijke basisingrediënten voor veel producten. „In Amsterdam was geen ruimte voor de molens, maar hier wel. De Zaanstreek is tegenwoordig nog meer een onderdeel van het stadsgewest Amsterdam geworden.”

De Zaan

Een rode draad in zijn boek is de Zaan, het kloppende hart van het industriële verleden. De waterloop is ontstaan als een veenstroompje. Later werd de Zaan de belangrijkste vaarweg waarmee alle molenproducten werden vervoerd. Molens werden vervangen door grote fabrieken, zoals Verkade, Wessanen, Lassie, Duyvis en Honig. Hij bladert naar paragraaf 7: 'Werken aan de Zaan'. „Kijk, die staan pal naast de huizen. Het is heel bijzonder in Nederland dat wonen en werken zo vermengd zijn, dat geeft het rauwe karakter van de Zaanstreek weer.”

Een aantal van die industriële gebouwen staat nog overeind, net zoals het Meneba-terrein in Wormerveer. Swartsenburg ziet dat steeds meer wordt hergebruikt. Als zijn les ging over stadsvernieuwing, liep hij met een stoet leerlingen naar de Westzijde. „Daar zag je panden die werden gesaneerd, naast historische gebouwen.”

Fusiegemeente

In de laatste paragraaf schrijft Swartsenburg over de fusiegemeente Zaanstad. Het idee bestond al langer om Krommenie, Assendelft, Westzaan, Wormerveer, Koog aan de Zaan, Zaandijk en Zaandam samen te voegen, alleen zat niet iedereen daarop te wachten. Sommige inwoners waren bang dat voorzieningen als zorg en onderwijs 'in de stad zouden belanden'. Maar de financiële situatie van sommige gemeenten trok hen over de streep. „Nu speelt hetzelfde probleem, maar dan bij gemeente Oostzaan. Destijds zijn ze er niet bijgekomen, omdat ze meer op Amsterdam gericht waren. Het is nog de vraag bij wie ze straks gaan horen.”

Swartsenburg is inmiddels bij iedere middelbare school in de Zaanstreek langsgegaan om zijn boek te pitchen. Enkele scholen hebben inmiddels exemplaren aangevraagd, maar Swartsenburg hoopt dat nog meer scholen iets met zijn boek willen doen. „Kies wat onderwerpen en verwerk het in de lessen. Zo raken jongeren nog meer betrokken bij hun omgeving. En ze mogen best trots zijn op de Zaanstreek.”

Het slot van zijn boek gaat over het heden. Swartsenburg vindt het opvallend dat soms negatief wordt gereageerd op nieuwe ontwikkelingen. „Als je naar de geschiedenis kijkt, zie je dat de Zaanstreek zich altijd heeft ontwikkeld”, zegt de oud-docent. En zo sluit hij zijn lesboek af.

'Zoals de Zaan blijft stromen,

zal ook een stad zich blijven

ontwikkelen.'

Aanvragen

'Tot op de bodem' gaat over de Zaanse geschiedenis, erfgoed, verstedelijking, wonen, werken en natuur. Scholen die gratis sets willen ontvangen, kunnen mailen naar lswartsenburg@yahoo.com.